

SEENGER ERVIN

Levél Buda 1849. évi ostromáról

Budavára 1849 májusi felszabadító ostromának néhány napját írja le az alább közölt naplószerű levél, amely a szemtanú közvetlenségével rajzolja meg az ostromlott vár felszabadulását megelőző napjainak életét.

A levélnek — személyi vonatkozású részek mellőzésével — csupán a várostörténetileg jelentős részeit közöljük fordításban, a teljes német nyelvű szövegét az olvasó a függelékben találhatja. Írója, Glasz Anna, egyébként ismeretlen budavári lakos, címzettje pedig Andrassy Ignácné, szül. Végh Mária Martonvásáron. A levélben leírt események előzményei amúgy is ismereteseek, ezért csak röviden vázoljuk a következőkben.

1849 áprilisában a magyar seregek győzelmes előnyomulása az osztrák hadvezetőséget arra kényszerítette, hogy hadműveletei során Pest-Budát is kiürítse. A kiürítés — a Vár kivételével — a hajóhídnak április 24-én Welden Ferenc tábornagynagy parancsára történt felgyújtásával be is fejeződött. Annak ellenére, hogy a hajóhíd pusztulása a testvérvárosok között a kapcsolatot megszüntette (a Lánchíd ugyan már készen állott, de még nem nyitották meg hivatalosan), a lakosság lelkesedése leírhatatlan volt, azt hitték ugyanis, hogy az osztrákok a Várat is feladják. Az öröm sajnos korainak bizonyult, mert Hentzi várparancsnok felhívta a lakosságot, hogy két hónapra elegendő élelmiszerral lássa el magát, ebből természetesen mindenki a Vár ostromára következtetett.

Május 4-én északi és nyugati irányból meg is jelentek az első magyar csapatok. Görgey felszólítja Hentzit a Vár átadására, amit Hentzi azonnali válasza megtagad. Megkezdődik a Vár lövetése, amint május 11-én kelt levelünk írója egy hétre visszaemlékezve írja:

„...Nyolc nappal ezelőtt, tehát 4-én délben félelmetes ágyúzás indult meg és 24 órán keresztül megszakítás nélkül tartott, egészbenvéve 6 napon át, néhány megszakítással.”

8-án Görgey újból tüzet indít a Vár ellen. „A legborzalmasabb azonban a 8-ról 9-re virradó éjszaka volt, amikor a Várat izzó golyókkal lötték, amelyek közül egyik az Uri utcában egy nagy házat gyújtott fel, ami földig le is égett. Már előzőleg több ház — köztük a királyi palota — kigyulladt, (a tüzet) azonban szerencsésen megfékezték.”

Hentzi megfogadta, hogy ezt a bombázást Pest lövetésével fogja megtorolni. Erről a Március Tizenötödike ezt írja: „Iszonyú hajnalra ébredtünk . . . a gyáva Hentzi bosszúból Pestet kezdé lövetni s reggeli 4 órától 6 óra utánig repült golyó, bomba, gránát, srapel és röppentyű

városunk felett . . . a Trattner—Károlyi-ház¹ lángbaborult . . . a Redut homlokzata . . . s még néhány feldunasori² épület kisebb-nagyobb mértékben rombadólt.” — Glasz Anna ezt írja: „Már akkor fenyegetőzött az itteni parancsnok [Hentzi], hogy ilyfajta események ismétlődése esetén Pesten bosszút fog állni. Ez 9-re virradó éjjel bombázással be is következett, ami ott [Pesten] állítólag borzalmasan pusztított. A Trattner—Károlyi-féle ház leégett és több más helyen akkora volt a pusztítás, hogy kb. 500 ember vesztette életét. Várunk is erősen megsérült. Ablakom előtt a térre legalább 40 gránát esett, ezek közül kettő áttörte házunk tetejét, két másik innen lepattanva az udvaron robbant, egy izzó tizenkétfontos hátsó szobám ablakát súrolta és szorosan ágyam mellé esett, ahol még hajnali 3-kor félálomban feküdtem. Miközben ezt írom, újból heves ágyúzás kezdődik.”

Május 12-én Hentzi a Vízivárost bombázza, kilenc ház leég, erre 13-án délutántól éjjelig a magyar tüzérség lövi a Várat, Hentzi pedig viszonzásképpen azonnal elrendeli Pest bombázását és felgyújtását. A Duna-parton 32 épület égett le.

„14-én reggel. Ó, Máriám, mily borzalmak. A Vár lövetése és a vízmű³ elleni roham kisebb megszakításokkal majdnem állandóan tart. Tegnapelőttről tegnapi virradó éjszaka a Vízivárosban, az Országúton⁴ és a Krisztinaváros két helyén volt tűz, egészen közel Wirozilékhoz,⁵ meglehetősen heves szél mellett, és tegnap este 10 óra felé több ház gyulladt ki az Úri utcában és Dísz téren. Egyébként is a Vár számára a tegnapi nap volt a legborzalmasabb; mert számtalan bombát dobtak, úgyhogy gránátokat és ágyúgolyókat már észre sem veszünk. Ennek [ti. a Vár bombázásának] az volt a szörnyű következménye, hogy Pestet innen erősen bombázták és több helyen, amelyek között a Casinót⁶ is jelzik, állítólag tűz ütött ki. Reggel általában nyugalom van, de délfelé növekvő hevességgel indul meg a tüzelés és rendszerint éjjel utánig tart. Este 6-tól 7-ig kibocsátják azokat,⁷ akik a Várat el akarják hagyni, de csak a Vízikapunál.⁸ Többnyire nők és gyermekek távoznak el. Ezeket egy tiszt kíséri a vízmű cölöpzetéig, amit a horvátok tartanak megszállva. Ezen túl állanak a magyarok. A menekülőket sorsukra bízzák.”

Néhány személyi vonatkozású mondat után: „Pestet tegnap este állítólag 7-től 12-ig bombázták és az félig le is égett. A Gellérthegyen — mondják — tegnap óta piros lobogó leng.”

Glasz Anna 26-án folytatja és egyúttal be is fejezi levelét. A befejező sorokból megtudjuk, hogy leköltözött a már fentebb említett Wirozilékhoz, a Krisztinavárosba. Magáról a felszabadulást hozó 21-éről egyetlen szava sincs, az ő számára ez a nap nyilván nem jelentett felszabadulást. Politikai beállítottságát osztrák származásán (amire kifogástalan német stílusából jogosan következtethetünk) kívül az is mutatja, hogy Andrassy Norbertnek Welden tábornagy szárnysegédjévé történt előléptetése „az utolsó öröm, amit az ég nyújtott számára”.

A levél, mint látjuk, nem tartalmaz olyan jelentősebb eseményt, amely Budavára ostromának, illetve felszabadításának történetét újabb adatokkal gazdagítaná, mégis kiemeljük a levélnek azt a mondatát,

amely szerint május 13-án a Gellérthegyen — állítólag — piros zászló lobogott. A korabeli ostromleírásokban eddig nem találtunk olyan adatot, amely ezt megerősítené. A szabadságharcral és ezzel kapcsolatosan Buda visszavételével foglalkozó történéseinket azonban bizonyára érdekli ez az adat.

Függelék

*Glasz Anna levelének eredeti szövege*⁹

Ofen am 11 ten Mai 1849.

Theure Marie! Noch lebe ich. Zwar angegriffen, erschöpft an Leib und Seele; aber ich lebe und beeile mich, dich über meine bisherige Existenz zu beruhigen, obschon die nächste Minute anders über mich verfügen kann, noch weiss, wie und wann dieser Brief zu dir gelangen wird.

Heute vor acht Tagen, also am 4-ten Mittags fing eine fürchterliche Canonade an, welche durch 24 Stunden unausgesetzt fortwährte, im Ganzen durch 6 Tage dauerte, doch mit einigen ruhigeren Zwischenräumen; die fürchterlichste Nacht aber war die vom 8ten auf den 9ten, wo die Festung mit glühenden Kugeln beschossen ward, von denen eine ein grosses Haus in der Herrengasse entzündete, welches auch bis auf den Grund abbrannte. Schon früher geriethen mehrere Häuser, worunter das k. Schloss in Brand, welcher jedoch glücklich gedämpft wurde. Schon damals dachte der hiesige Commandant er wolle sich bei der Wiederholung solcher Ereignisse an Pesth rächen. Dies ist denn auch in der Nacht auf den 9ten mit Bomben geschehen, die dort fürchterlich gewöhlt haben. Das Redoutengebäude soll nur noch ein Schutthaufen seyn; das Trattner—Károlyische Haus ist abgebrannt und an mehreren andern Orten soll es so schrecklich hergegangen seyn, dass bei 500 Personen ihr Leben verloren.

Unsere Festung ist auch stark beschädigt. Vor meinen Fenstern auf dem Platze, sprangen gewiss an 40 Granaten; zwey derselben schlugen durch unser Hausdach, 2 andere prellten von da ab und zerplatzten im Hofe, eine glühende 12 pfünder streifte das Fenster meines Hinterzimmers wohin ich mich zurückgezogen und wo ich noch 3 Uhr Morgens im Halbschlummer zu Bette lag, und fiel knapp vor demselben nieder. Bisher hat mich Gott indessen wunderbar geschützt! — Während ich dieses schreibe fängt neuerdings eine ziemlich heftige Canonade an.

Am 5ten gegen Mitternacht ergriff ich um meinen Geist von den mich umgebenden Schrecknissen ein wenig abzulenken, eine alte Wienerzeitung vom 22ten April und las ganz mechanisch die Beförderungen bei der k. Armee; da fiel mein Auge plötzlich auf Namen Norbert [Andrássy] von Sachsen Kürassiere avancirt zum Major und Flügelandjutanten beim Feldzeugmeister B[aron] Welden. Dies ist die letzte Freude, dachte ich, die mir der Himmel hienieden beschieden hat; und bat ihn zugleich diese Nachricht auch zu dir gelangen zu lassen. Meine Freunde machen

mir viel Kummer. Du, die gute Steinbach zu Pesth mit den Ihrigen und viele andere mir geneigte Menschen; besonders die Familie Wirozsil die mitten unter feindlichen Elementen in der Christinenstadt den höchsten Gefahren ausgesetzt ist. Wie wird dies alles enden.

Am 14ten Morgens. O, Marie, welche gräuelszenen! Die Beschiesung der Festung und der Sturm auf die Wassermaschine dauern mit kurzen interwallen fast immer fort. In der Nacht von vorgestern auf gestern brannte es in der Wasserstadt, auf der Landstrasse und an 2 Orten in der Christinenstadt ganz in der Nähe Wirozsil's bei ziemlich heftigem Winde; und gestern gegen 10 Uhr Nachts geriethen mehrere Häuser in der Festung in der Herrengasse und auf dem Paradeplatz in Brand. Ueberhaupt war für die Festung der gestrige Tag wohl der schrecklichste; denn unzählige Bomben wurden hereinschleudert, so dass wir Granaten und Kanonenkugeln kaum mehr beachten. Die entsetzliche Folge davon war, dass auch Pesth von hier aus scharf bombardirt wurde, und an mehreren Orten, worunter man das Casino bezeichnet, gebrannt haben soll. Der Morgen ist meistens ziemlich ruhig; doch gegen Mittag geht das Schiessen in steigenden Grössen an, und dauert gewöhnlich bis nach Mitternacht. Von 6 bis 7 Uhr Abends ist Auslass für all diejenigen, welche die Festung verlassen wollen; doch nur am Wasserthore. Meist sind es Frauen und Kinder die sich entfernen. Sie werden von einem Ofzier [sic!] bis zu den Pallisaden an der Wassermaschine begleitet, welche die Kroaten besetzt halten. Jenseits derselben stehen die Ungarn, und die Flüchtigen werden ihren Schicksale überlassen. Nun aber kann keine Kunde von ihnen zurückkommen, und der Himmel weiss, was aus ihnen geworden. Gestern wollte die Kubinyi, die letzte also meiner hiesigen nähern Freunde, sich von hier entfernen. Ob sie es gethan ist mir noch unbekannt. Kaum fühle ich noch das Leben in mir. Wenn auch keine Kugel, kann der Schrecken, die Ruhelosigkeit, die Entbehrung der gewohnten Lebensmittel mich leicht hinraffen. In diesem Falle lebe wohl, meine Marie! Du und die Deinigen!

Pesth soll gestern von 7 bis 12 Uhr Nachts bombardirt, und zur Hälfte abgebrannt seyn; auf dem Blocksberge soll seit gestern eine hochrothe Fahne wehen.

Am 26sten. Ich lebe noch; das heisst ich wandle herum, esse, trinke, schlafe; aber mein Geist ist gebrochen, aller Muth mit dem Schicksale ferner zu ringen, dahin. Meine Wohnung ist zur Hälfte zerstört, eine andere schwer zu bekommen, seit 3 Tagen bin ich bei Wirozsil's; aber meine Habe ist theils zerstreut, theils verderbt. Die ganze Belagerung und ihre Schrecken habe ich durchgemacht; sieben Tage und Nächte in einem schrecklichen Keller zugebracht; dass ich noch lebe, ist ein wahres Wunder. Nun aber bitte ich dich um alles was dir heilig ist, gib mir Nachricht von dir; adressire aber deinen Brief in die Christinenstadt, Aldásisches Haus, Nro. 227, bei Wirozsil's. Lebe wohl! Anna Glasz. — Címzés: An Frau Marie v. Andrassy geborne Wégh. Nach Martonvásár. St: Péter. Unter diese Adresse bitte ich im Falle meines Todes diesen Brief zu befördern. Anna Glasz.

J E G Y Z E T E K

¹ Pest, Belváros, Úri utca 453. sz.; ma Petőfi Sándor utca 3. sz.

² A pesti Duna-partnak a Vigadótól északra eső részén épült házak, a mai Dorottya és Mária Valéria utca között. A Mária Valéria utca és Belgrád rakpart közötti házak később, a 60-as évektől épültek.

³ Az I. ker. Fő utca 5. sz. helyén állott.

⁴ Országútnak nevezték Budának azt a részét, amely a mai Bem tér, a Rózsadomb és a Császárfürdő között fekszik, nagyjából tehát a Mártírok útja—Török utca—Kunfi Zsigmond utcának a Császárfürdőig terjedő része és a Bem József utca által határolt terület.

⁵ Ma: I. ker., Krisztina körút 57. sz.

⁶ Lloyd-palota.

⁷ Május 7-én du. 6 órakor a városi tanácsból alakult küldöttség kereste fel Hentzi várparancsnokot azzal a kérelemmel, hogy az öreg férfiak, valamint a nők a Várat elhagyhassák, egyúttal pedig kérték, hogy a Vár alatt elterülő városrészek lövetését a lakosság érdekében szüntesse be. 8-án este 7— $\frac{1}{2}$ 9-ig teljes tűzszünetet rendeltek el, ezalatt az idő alatt több, mint 300 polgári személy hagyta el a Várat.

⁸ A Hunyadi János út felső végénél volt, a mai Színház utca és a volt külügyminisztériumi épület között.

⁹ A Bp. Történeti Múzeum — Kisceli Múzeum. Lt. sz.: 27066.

E. Seenger

EIN BRIEF ÜBER DIE BELAGERUNG OFENS IM JAHRE 1849

Der Brief einer gewissen Anna Glass, über deren Person nichts Näheres bekannt ist, als daß sie in der Festung von Ofen gewohnt hat, ist an die Freundin derselben, an Frau Ignác Andrassy, geb. Maria Wégh gerichtet. Darin schildert Anna Glass, teils vom Hörensagen, teils aber auch als Augenzeuge, Ereignisse, die sich zwischen dem 4. und dem 14. Mai 1849, während der Belagerung der Festung durch die Freiheitstruppen daselbst abgespielt hatten. Der Brief ist vom 11. Mai datiert. Er beschreibt die am 4. Mai mit der Bombardierung beginnende Belagerungsphase, die von Hentzi und Görgei angeordnete beiderseitige Bombardierung Pests und Ofens, den daraus resultierenden Brand Pests, bzw. der königlichen Burg. Die am 21. erfolgte Wiedereroberung läßt Anna Glass unerwähnt, sie setzt ihren Brief am 14., bzw. am 26. desselben Monats fort und beendet ihn am letzterwähnten Tag.

Stadtgeschichtlich ist der Brief insofern von Bedeutung, als in ihm die Ereignisse zum Teil mit der Unmittelbarkeit des Augenzeugen geschildert sind. Über die Begebenheiten in Pest konnte die Schreiberin selbstverständlich nur die umlaufenden Gerüchte mitteilen, wie u. a. über die Vernichtung des Pollack'schen Redoutengebäudes, über den Brand des Trattner-Hofes, sowie darüber, daß der in der Nacht vom 8. zum 9. erfolgten Bombardierung an die 500 Menschen zum Opfer gefallen waren. Dann berichtet sie, daß seit »gestern« (13. Mai) auf dem Gellértberg (Blocksberg) eine rote Fahne wehe.

Als Augenzeuge schildert die Briefschreiberin Begebnisse, die sich in der Festung selbst oder in der unmittelbaren Umgebung derselben abgespielt hatten: das Bombardieren, das in der Regel bis Mitternacht dauerte und nur von einer einstündigen Feuerpause unterbrochen wurde, die allabends zwischen 6—7 Uhr gewährt wurde, damit die zivile Bevölkerung Gelegenheit hatte die Festung zu verlassen. Bei solchen Gelegenheiten flüchteten hauptsächlich Frauen und Kinder aus der Festung. Ein Offizier gab ihnen das Geleit vom Vizikapu (Wassertor) bis zu dem Wasserwerk in der Fő-Gasse, der Linie der heutigen Hunyadi János-Gasse entlang. Das Wasserwerk war von Kroaten besetzt.

Im weiteren wird über Persönliches, gemeinsame Bekannte usw. berichtet. Die Briefschreiberin klagt über die teilweise Zerstörung ihrer Wohnung, den Verlust ihrer Mobilien, über ihre Hinfälligkeit. Schließlich erwähnt sie noch, daß sie seit dem 23. des Monats bei der Familie Wirozil im Áldásy-Haus in der Kristinenstadt wohne.

Az újpesti hajóépítés története. I. (1863—1911)

Az újpesti téli kikötő létesítése és a dunai hajózás a kiegyezés előtt

A legrégebbi írásos emlékek szerint a Dunát már 3500 évvel ezelőtt hajózták. A dunai hajózás kezdete egybekapcsolódott Európa kultúr-történetének kezdetével. A Duna az egyik legjelentősebb európai vízrendszer, a népek vándorlásának és kereskedelmi kapcsolatainak fő útvonala. Jelentősége a későbbi évszázadokban sem csökkent.¹

A XIX. század első felében mai fogalmak szerint elég kezdetleges volt a dunai hajózás. A vízi áruszállítást 5—600 tonna teherbírású fahajókkal bonyolították le. A Duna-hajózás ezekben az években nem tudott jelentősebbé válni, mert számtalan gátló tényező akadályozta felindülését. A szabályozatlan-takarítatlan folyómeder, megfelelő kikötők hiánya, a sok vízimalom szinte leküzdhetetlen akadályokat jelentett. Megnehezítette és kényelmetlenné tette a Duna hajózását a vitorlák használatának körülményessége, mert a folyó kanyarulatai miatt állandóan változtatni kellett a vitorlák állását. A szél iránya legtöbbször a víz folyásával esett egybe, ezért mint vonóerőt felhasználni alig lehetett. Ár ellenében történő hajózás esetén a hajókat vontatni kellett, ami igen körülményes, de főleg igen költséges vállalkozás volt. A hajóvontatás sok esetben elítélt politikai bűnösökkel vagy lovakkal történt. A Dömsöd és Pest közötti forgalmat lebonyolító hajót még az 1840-es években is emberi erővel húzták Pestre. Ha az utas segített a hajót húzni, akkor 20 krajcár volt a viteldíj, ha nem és csak a fedélzeten pipázott, akkor 40 krajcár.² A hajókon a hagyományos árucikkeket szállították: a folyón felfelé gabonát és más mezőgazdasági termékeket, visszafelé iparcikkeket. Szokásos volt, különösen hosszabb távra történő szállítás esetében, több fahajó összekapcsolása, így meg lehetett takarítani bizonyos költségeket.

A hajózási évad kezdete az áradással esett egybe, ekkor indulhattak csak meg a hajók, mert a magas vízállás csökkentette a homokpadok veszélyeit. A hajózási idény igen rövid ideig, mindössze néhány hónapig tartott, különösen csapadéokban szegényebb évek esetén volt így. Ezért alakult ki Győr és Komárom nagy jelentősége a dunai áruforgalomban, mert az alacsony vízállás és szabályozatlan folyómeder miatt, különösen az őszi hónapokban, a délről észak felé haladó gabona-, bor-, só- és más árucikkeket szállító hajók feljebb már nem tudtak menni. Ezekben a városokban kényszerültek kirakni áruikat, amelyeket fogatokon, majd a Pest—Bécs vasútvonal kiépítése után, az 1850-es évektől, vonaton szál-